Могутні руки двох танкістів підняли її над головами, як пір'їну, і легко поставили на командирський танк. Дівчина стомлено оглянула лісову галявину, вишикуваних танкістів, підвела голову вище і несподівано посміхнулася — просто в високе блакитне небо. Стояла на танку ніжним уособленням мирного життя, дивилася на танкістів очима їхніх матерів, сестер, дружин, наречених. Звільнила помалу з великої хустки обидві руки, обережно піднесла їх, простягла вперед. Танкова бригада разом тоді, як одна людина, колихнулася: кистей у дівчини не було,— тільки обрубки, замотані в марлю.

Шумів ліс, наче важко дихав, і не міг заспокоїти стукіт велетенського серця, і тоненькі галузки в небі нахилялися одна до одної, як люди в натовпі, і земля під ногами дерев дрижала од далекого гарматного бою, і птахи приглушено цвірінчали,— війна вовтузилася на заході.

— Товариші танкісти,— сказала дівчина спокійним голосом, сховала руки назад, під хустку,— я сама родом з Полтавщини, Хорольського району, мені сімнадцять літ виповнилося минулого літа. Звуть мене Марійка. Я жила коло моєї неньки. Я кінчила семиліткув селі і поступила до ланкової Парасі Бойко. Це та ланка, де всі дівчата, тобто всі ми четверо, були орденоносці.,. Е, ні, брешу,— спочатку я працювала у другої ланкової...

Спокійний голос, як голос казки, лився холодними краплями в серце, підносився і спадав, переходив аж на пісню. М'яке полтавське "ль" Марійчиної мови бриніло, мов срібна нитка з повітрі. А яка ж вона тоненька й квола, яка по-дитячому ніжна.

— Руки мої—вони були золоті. Я ними геть чисто все робила на полі і вдома. Було, мамі і напряду, і вишию, і зварю, і поперу, і помажу, і піч поцяткую, та й хліб іспечу, та й корову здою, і матінку мою приголублю: бач, яка в тебе доня — не ледача, та не горда, та не зазнана. Коли б мені повернути мої руки, та коли б мені руки! Ой, верніться, мої рученьки, на

проклятого німця, ой, було б йому тої помсти та й по самі вінця!.. Лежзть мої руки в німецькій землі, ой, гукну-гукну, не долину, ой, покличу-покличу, не доплину... Братики ви мої любі, візьміть із собою на той німецький край!..

Шумів ліс, віючи холодом'в душі танкістів, сиплючи жар в їхні серця.

— Ні, я вже не голоситиму,— це я так, не стрималася, скажу все, як було. Мене в ланці дівчата звали не Марійка, а просто Мрійка,— це тому, що я мрійлива була, все мріяла-щняла, та ото в мріях собі й жила. В Кремлі ми ордени одержували разом, оцю руку мені Калінін потисли, а я й там замріяла: "Ось нехай мене приголублять, ось нехай!" А вони ?ене й погладили по голові, от їй-право! Що замрію, було, те й здійсняється... Я орден свій у садочку закопала. Мама просили: "І чого ти, доню, з усіма* не пішла? Ти ж знатна людина, тобі не можна тут лишатись". А я мамі моїй голову змила, гребінцем розчесала та й мовчу, "А чого ж ти дочко, мовчиш?" — "Та того мовчу, що зостаюсь я, мамо, на своїй землі,— в партизани піду, он куди!"

Шумів ліс, здригався ліс. По вершинах його вже шугали густі вітри, а розворушити до дна не могли.

— Автомат у мене був німецький, та гуляла я недовго на волі, фашистів била, добро їхнє палила, здачі не питала, жалю не знала. "Марійко,— було, наказують мені командир,— а "омрій нам лишень, скільки того німця ось у тому й тому селі стоїть, а де їхні міномети, вогневі точки?" — "Гаразд,— кажу,— мріяти мені ніколи, то я за мирного часу мріяла, тепер я розвідниця, товаришу командир,— Марійка, а не Мрійка". То вони тільки засміються: дуже мене любили в партизанському загоні.

Шумів ліс рівним, глибоким шумом, хмари спадали низько, пливли, зачіпаючи верхи дерев.

. — Одного разу я пішла в розвідку до свого-таки села. А село в нас красиве. Не тому, що воно моє село, а взагалі, всі кажуть. Стала на горбі над Хоролом та й дивлюся вниз. Місяць тільки-но закоиився, а вже сяк-так світить. Тиша і темрява по хатах, ну, просто віє пусткою, та й годі. Думаю,— зайду до мами, одвідаю, а,вони мені все й розкажуть. Іду, прокрадаюся. Зброю в кущах сховала, простую до рідної хати. Ніде ні собака не гавкне, ні вартових немає, не знаю, що й думати. Ось і наш куток. Хата біленька, подвір'я затишне, ще й груша обіч крислата. Ворота розчинені, і хтось мене на воротях виглядає. Я — бігти. При місяці пізнала маму. "Мамо!" — хочу до них озватися, та й боюсь, біжу з гори. "Мамо, це ви мене виглядаєте?!" Підбігаю, —а вони простоволосі і руки ховають лозаду. "Мамо!" — та як припаду до них, а то ж вони та на воротях висять, холодні...

Шумів ліс загрозливо, одностайно, і в його могутніх лавах починався дужий рух.

— А що я могла робити, коли все село порожнє, хати порозбивані, печі порозвалювані? Поховала маму в садочку та й пішла. Ой, горе нашій бідній Україні, а краю ще й не чути, а дна не видко, а міра ще не повна! Слухайте мене, всі республіки, моїм голосом Україна гукає,— згину, а фашистові не покорюся, згину я, а рабою не буду, рятуйте, брати!

— Шумів ліс од раптового наскоку бурі, закректали дерева і знов гудуть, гудуть.

— Ой, куди ж я вас понесла, мої рученьки, чом дороги не роздивилася, чом горе своє не перебула! А горе мені світ закрило',-— іду та й іду, нічого не бачу, на світанок не зважаю, забула —обережність, партизанську науку занехаяла,— аж доки впало на голову мені оте "гальт*, гальт".

Замкнули нас напхом у теплушки та й повезли в рабство. Нікого й не питали, ні з ким не говорили — тільки "шнель**, шнель", як череду — в двері, клацнув замок, торгнув паровоз, поїхали...

Шумів ліс: іще раз ударилась грудьми об нього буря і вдруге труснула, і втрете загула, дожидаючи своєї пори.

— А в тій Німеччині рейвах: метушаться людоїди, в дзвони дзвонять, бога просять свого фашистського. Гітлер з усіх репродукторів гавкає, слиною запльовує землю. Природа їхня без ніякої краси, тільки чисто виметено. Не вірте, танкісти, що в них культура, я сама бачила,— у нас в колгоспному свинарнику було більше тої культури... Привезли до якогось міста, виволокли з вагонів мертвих, а нас, живих, вигнали на площу на торг. Пригадала собі всю історію вар-варів-германців, і так мені здалося, іщ> переїхала в чорну ніч, що й вони зараз Гуса 1 палитимуть, Галілея2 на тортури візьмуть. Ходять товстопикі куркулі на торзі, вибирають з-поміж нас собі рабів... Е, ні, брешете, не на те нас виховав вільний народ! Не на те зростила нас партія. Не на те Шевченко "Кобзаря" написав. І одного дня не була я рабою: дочекалася ночі, підпалила хутір мого хазяїна та й подалася на схід сонця, на Вкраїну.

Шумів ліс, билась об нього буря вгорі, потроху розгойдувала стовбури, колошматила листя, гула, свистіла, ревла.

— Два тижні .ночами йшла; таки спіймали. Думала вже бути вдома скоро. Ночувала по лісах та по темних ярах — фашист ночі боїться, нізащо з хати не вийде. А таки спіймали. Бо виснажилася і впала коло дороги і лежала непритомна до дня. Повезли мене ще кудись, продали ще одному хазяїну, ще й поставили печаткою на руку вічний карб, щоб не тікала вдруге. Я тому хазяїну позамикала всі двері в квартирі і .викрутила газ: хай дихає до смерті, а сама знову втекла. Та біжу на тую Україну, ноги позранювала, обличчя галуззям побила, одежу колючками порвала. Біжу й плачу, біжу й співаю, до матері гукаю, біжу та й біжу. Вже зовсім стала додому добігати, од голоду й холоду мало розум не стеряла,— он

вона, моя Україна-матінка, он вона, моя ріднесенька! Приймай доню з чужого краю, приймай вітер з синього Дунаю!..

Шумів ліс і раптом ущух, і настала важка тиша чекання, передбуряна мить.

* Стій (нім.).— Ред.

** Швидше (нім.).— Ред.

— Братики мої вірнесенькі, соколи яснесенькі! Фашисти мені руки порубали, а саму на Вкраїну погнали: хай усі бачать, що тим буває, хто з гітлерівської каторги тікає. Кажуть, страх хай поїсть людські серця, жах заморозить ваші кістки. А я йду землею, як святий кобзар, і високо отак несу моє каліцтво, і гукаю до помсти, і кличу до розплати. Вставайте, вільні люди, вставай, моя Україно, вставай, радянська земле! Отак іду! Отак іду!

Шумів ліс. "По машинах!" — загриміла команда, і рушила танкова бригада в бій під гуркіт моторів і ляскіт гусениць, і довго очікувана буря ударила згори на ліс, трусонула під корінь, стала трощити все в хаосі і громі. На галявині стояла маленька Марійка і співала, і гукала вслід танкістам, як натхненниця бурі.

1 Гус Ян (1371—1415)—чеський мислитель, національний герой, натхненник народного руху проти німецького засилля і католицької церкви, ідеолог чеської Реформації (вимагав докорінної реформи церкви, рівності мирян у правах з духівництвом, скасування його привілеїв тощо). Засуджений церковниками як єретик і спалений на вогнищі.

2 Галі лей Галілео (1564—1642)—італійський вчений, один із засновників точного природознавства. Заклав основи сучасної механіки, зробив перший телескоп і відкрив гори на Місяці, плями на Сонці тощо. Під судом інквізиції змушений був зректися своїх наукових переконань,

вчення М. Коперника про геліоцентричну систему світу, яке доти активно пропагував,— Останні роки життя провів на засланні.